

REMEMOREM EL PATRIMONI

El grup d'arquitectes de Sant Andreu ens trobem cada tercer dijous de mes per compartir i debatre els reptes del nostre districte. La Festa d'Arquitectura d'aquest any 2022 es dedica a conscienciar a tothom sobre la necessitat de cuidar el patrimoni arquitectònic de què gaudim, i en són una bona mostra els entorns de la parròquia de Sant Andreu, amb indrets deteriorats i que necessiten de diverses intervencions.

Saps quan va néixer el poble de Sant Andreu?

L'origen del poble es remunta a l'època en què la capital catalana estava rodejada de camps de conreu i de diversos pobles repartits per tot el Pla de Barcelona: Sants, Sant Gervasi de Cassoles, Sarrià, Horta, Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar, aquest últim és el nucli més antic de Barcelona, amb més de mil anys d'història.

La vila de Sant Andreu de Palomar era un petit nucli rural situat al nord-est del Pla de Barcelona amb una població aproximada d'uns 400 habitants. El nucli habitat, molt diferent de l'actual Sant Andreu, es trobava situat en un encreuament de camins d'origen romà, entre la carretera de Barcelona a Ribes, antiga via romana a Bàrcino i ja al segle XVII anomenada «camí reial», i el camí vell de Sant Iscle, que anava de Sant Iscle —a les muntanyes de Collserola— fins a Badalona, passant per l'església sufragània de Santa Eulàlia de Vilapicina.

Rec Comtal. Autoria desconeguda.

El **Rec comtal**, sèquia que cap a l'any 954 va fer construir el **comte Miró I** per conduir l'aigua des de Montcada fins a Barcelona, va donar una gran prosperitat al terme, permetent la creació d'una indústria molinera i grans sectors de regadiu que van fer de l'agricultura la principal activitat econòmica.

Saps quin són els edificis més antics del poble?

A més de la parròquia, els edificis més antics són les cases del carrer del Pont i la Casa del Metge. Les Cases del carrer del Pont les podem comptar entre les més antigues de l'antic municipi. La seva importància rau en elements històrics, arquitectònics i artístics. Aquests darrers no només es redueixen a les façanes, que configuren un conjunt molt interessant, sinó també als interiors. Les parets de les vivendes del número 3 i de les parts comuns contenen pintures decoratives, algunes amb motius geomètrics. Possiblement es tracta de pintures dels segles XVIII o XIX.

Coneix el reclam per a **recuperar-les**.

De Villa Conchita -coneguda popularment com la **Casa dels Metges**- en destaca el mur que la protegeix de les mirades indiscretas. De maó vist, com si fos una gelosia, l'arquitecte

Cases del carrer del Pont.

Josep Maria Jujol va completar el mur amb una porta de ferro forjat i trencadissos a la barana que el corona.

Saps quina alçada té la cúpula de Sant Andreu?

Hi ha constància de l'existència d'aquesta església des de fa més de mil anys, i durant tot aquests temps s'ha anat ampliant, restaurant i modificant fins arribar a l'estat actual.

L'ampliació que deixa pas a l'actual edifici comença a fer-se al segle XIX, amb la gran embranzida que agafa Sant Andreu, que veu multiplicar la seva població per cinc. L'antic temple es quedava petit i calia ampliar-lo. El 1846 s'inicien els treballs d'enderroc de l'antic edifici que tenia parts romàniques i de gòtic tardà. La façana i el coronament del campanar eren del segle XVII.

I és que, precisament, la torre del **campanar**, integrada en l'extrem de la dreta de la façana principal i el **cimbori** quadrangular són els dos elements més destacats de la seva fisonomia. L'església i, sobretot, la cúpula de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, s'han convertit en un símbol distintiu de tot Sant Andreu i en patrimoni del seu paisatge. Té 15 metres de diàmetre i està situada a 50 metres d'alçada, essent la segona cúpula més gran de Catalunya, restaurada l'any 2020.

Per saber-ne més, us recomanem el [blog de la revista Sant Andreu de Cap a Peus](#).

L'arquitecte que va iniciar les obres de l'actual edifici va ser Francesc Vallès, però més endavant s'encarrega a

l'arquitecte andreuenc Pere Falqués i Urpí, que avança fidel a un estil d'arquitectura neoclàssic que el seu successor, en Josep Domènech i Estapà, seguirà escenificant però amb el seu propi segell artístic" tal i com recorda l'historiador Pau Vinyes en el seu [article sobre la construcció de la parròquia](#).

Quantes vegades s'ha hagut de reconstruir la parròquia?

El temple parroquial de Sant Andreu de Palomar ha sofert al llarg dels segles diverses reconstruccions, i també modificacions i ampliacions que n'han alterat la fisonomia arquitectònica. Tenim constància d'almenys cinc intervencions d'importància que citen diversos historiadors.

Primera, des del segle IX sabem d'una petita capella de planta rectangular, coberta amb una teulada sobre embigat de fusta, que va ser destruïda durant la conquesta del cabdill Al-Mansur el 985.

Segona, es construeix un cop més una església d'estil romànic, de planta i creu llatina, coberta amb volta de canó i amb tres absis, a més de tres altars, dedicats respectivament a sant Llorenç, santa Maria i sant Andreu –l'altar major.

Tercera, a començament del segle XII un nou setge almoràvit saqueja el poble i destrueix el temple parroquial. Aquest fet va motivar que, en construir-se la nova església, es decidís edificar una torre campanar sisavat (de sis cares) sobre la volta, que segurament era similar a la que ens ofería el conjunt arquitectònic de Sant Pau del Camp, situat a l'actual barri del Raval de Barcelona.

Quarta, en ple segle XVII es decideix fer una àmplia remodelació del temple parroquial. Tanmateix, la torre campanar es conserva, ja que continua tenint funcions defensives.

I cinquena, el creixement demogràfic arran de la incipient industrialització del poble de Sant Andreu de Palomar, amb l'arribada de nova població procedent de la Catalunya interior, fa que l'antiga església sigui enderrocada a mitjan segle XIX i s'iniciï la construcció d'un nou temple.

De l'antic edifici eclesiàstic només es conserva part de la

capella del Sagrament i la porta del carrer del Pont, que és d'estil barroc i que antigament era situada a la façana principal; actualment es troba en molt mal estat de conservació, així com, en part, tot l'edifici de la rectoria.

L'edifici arriba als nostres dies després de ser viu testimoni del segle XX. El 1909 durant la setmana tràgica així com durant la guerra civil el 1936 va ser incendiat. I el 1965 les obres del metro van provocar unes grans esquerdes que no es repararien fins als anys vuitanta.

Ateneu la vostra curiositat per aquest patrimoni, i amplieu la info [aquí](#).

Coneixes la restauració que s'ha fet recentment?

L'explica aquí, l'arquitecte Esteve Cabré i Puig, qui ha dut a terme la intervenció, centrada en la restauració de la cúpula.

Feia anys s'havia detectat que les rajoles que la recobrien es trobaven força deteriorades.

A la parròquia hi ha dues cúpules, la de l'exterior que veiem des del carrer, i la de l'interior que es veu quan som a dins de la parròquia i que no és pas l'interior de la cúpula gran. És una cúpula més petita. La cúpula exterior, rehabilitada l'any 2020, té una estructura metàl·lica revestida amb rajoles que s'han hagut de canviar una per una. Estructuralment és segura i la intervenció ha tingut en compte els diferents comportaments que tenen els materials (metall i obra), per exemple, quan es dilaten per la calor, i que amb el temps tindran una incidència remarcable.

Cal destacar també que les obres han permès millorar els plànols i conèixer amb precisió com funciona arquitectònicament, i com es va fer. També ha permès detectar patologies que abans no es podien veure i que han ajudat a ajudar a millorar el procés d'intervenció en la restauració.

És una obra complexa de rehabilitació, restauració i consolidació, fruit de molts anys de treball i la implicació també de persones i col·lectius. Des de la campanya veïnal "Salvem

la cúpula" iniciada als anys noranta per Isabel Roig, fins a la tasca dels mossens Albert Taulé i Martí Visa. La seva persistència va aconseguir arribar a un conveni entre el Bisbat, l'Ajuntament i la Generalitat que ha permès tirar endavant la restauració l'any 2020, després de gairebé dues dècades de procés.

Coneixes la capella dels Segadors?

La capella del Sagrament o del Sant Crist dels Segadors és una construcció molt senzilla de parets de càrrega, arcs i voltes. Les parets de càrrega tenen una composició heterogènia formada per maó i pedra. La coberta era de teula àrab inclinada i suportada sobre bigues de fusta, sense que es pugui concretar el nombre d'aigües.

Actualment queden dempeus dues crugies de la capella, però el més probable és que en tingués tres com a mínim, ja que es pot observar com les parets de la capella queden escapçades quan es troben amb el mur de l'actual església de Sant Andreu de Palomar.

Avui dia la capella es troba molt deteriorada i l'absència de sostre ajuda que les patologies s'incrementin dia rere dia. Durant la seva llarga història, la capella ha patit l'obertura de diferents finestres i portes sense cap tipus de control. Les llindes d'aquestes finestres i portes estan col·lapsant, cosa que afecta l'estructura, i per evitar-ho i conservar els murs algunes d'aquestes obertures han requerit ser tapiades. També ha estat necessària la construcció d'una paret de totxo per contenir l'arc de mig punt entre l'altar i la resta de la capella, fet que la divideix completament. L'estuc i la decoració de la capella han anat desprenent-se en la major part d'aquesta i no es pot identificar cap tipus de pintura a causa de la gran quantitat de llacunes o absències que

Capella dels Segadors.

deixen entreveure l'esquelet de la construcció.

Consulteu aquesta informació de l'historiador Pau Vinyes i Roig **ampliada**.

Com a tret històric, força rellevant, d'aquesta capella van sortir, el 8 de juny de 1640, els segadors amb la imatge del Sant Crist per protestar contra el virrei comte de Santa Coloma, al qual van matar en el famós **Corpus de Sang**.

Què hi va passar que la fa tan important per a la nostra història?

Pintura corpus de sang

La situació geogràfica de Sant Andreu de Palomar i el fet de ser el poble més important al sector nord del Pla de Barcelona van convertir-lo en un centre d'esdeveniments i d'operacions importants. Ho demostren alguns exemples, com la presència de segadors i sometents de diverses comarques durant els fets de maig i juny de 1640; l'assentament de tropes espanyoles durant el setge de Barcelona de 1652 i el de tropes franceses en el setge de Barcelona de 1697; l'estada de l'arxiduc Carles i de la seva esposa, Elisabet Cristina de Brunsvic, a Cal Borni, a tocar de la riera d'Horta en la seva confluència amb l'actual carrer Gran de Sant Andreu, o la revista de tropes a Sant Andreu en presència dels monarques.

Aquesta és la visió de l'historiador Jaume Seda i Mariné. Potser el fet més destacable, però, és que la **Guerra dels Segadors** es va iniciar a Sant Andreu de Palomar el 1640, quan els **sometents** de Sant Celoni, de Blanes i pagesos de la Catalunya interior que baixaven a contractar-se per la sega, van decidir marxar contra les forces del **comte-duc d'Olivares**, que es mantenien a Catalunya en acabada la **Guerra del Francès** i que saquejaven poblacions i violaven drets bàsics dels seus habitants. Escolliren per bandera el Sant Crist de la Parròquia i s'enfilaren cap a Barcelona, donant mort el **virrei de Catalunya**. Nombroses reunions entre els consellers de Barcelona i els segadors revoltats tingueren lloc a la parròquia de Sant Andreu de Palomar.

Com pot ser que un edifici amb tanta identitat estigui en ruïnes?

Cal destacar tots els esforços d'organitzacions, col·lectius, associacions, entitats o veïns i veïnes que han volgut contribuir-hi sensibilitzant a tothom sobre el valor del patrimoni històric i cultural d'aquest edifici. La darrera restauració ha prioritzat la cúpula, però cal destacar que s'ha treballat un Pla Director que inclourà, entre d'altres millores, la coberta de l'edifici, el campanar, la il·luminació, les pintures murals d'en Verdaguer a l'interior, la instal·lació elèctrica, les sales parroquials, altres lesions detectades a l'interior del Temple, així com la capella dels Segadors, projecte aquest que s'està portant a terme conjuntament amb el Bisbat i el Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, molt actiu en tot el procés de divulgació històrica.

La festa d'arquitectura d'enguany a Sant Andreu vol contribuir i sumar-se a l'esforç que entre tots hem de fer per recuperar el patrimoni històric, arquitectònic i social de la ciutat.

Capella dels Segadors

CUIDEM EL PATRIMONI

ENTORNS PARRÒQUIA DE SANT ANDREU

**Diumenge, 8 de maig
de 16 a 19 h**

Jardins de les Dones
de la Motor Ibèrica
- Gratuït

Activitats:

- 16 h: Benvinguda COAC Barcelona
- 16– 19 h: Taller LeonarDome (COAC Barcelona)
- 16.10 h: Història de la Parròquia+Capella Segadors (CEII)
- 16.40 h: Rehabilitació de la Cúpula
- 17.10 h: El futur dels entorns de la Parròquia. Pla director
- 17.30 Exposició PFCs

Organitza:

COAC BARCELONA

Entitats col·laboradores:

Arquitectes Sant Andreu COAC, Centre d'Estudis Ignasi Iglesias, ETSAB, Parròquia Sant Andreu de Palomar

Entitats convocants:

